

Dějiny policie na území Česka 1526-1918

Policie novověká plně navázala na policii středověkou, ale současně se dostala na nový stupeň rozvoje, který ji přivedl ke dnešku. Její vývoj na našem území v období existence habsburské monarchie neprobíhal rovnoměrně a lehce. Kromě policejních tradic a potřeb vlastních se stále více vytvářel prostor pro implementaci vnějších vzorů, a tak jak zahraničních – Francie nebo Německo, tak i zkušeností rakouských, zejména vídeňských, které byly nakonec vrchnostensky nařizované z centra monarchie. Vnitřně ho můžeme rozdělit do dvou etap:

1. Léta 1526-1785 jsou typická stále intenzivnějším přebíráním cizích vzorů, které byly v závěrečné části této etapy přímo nařizované centrem.

2. Pro léta 1785-1918 je typický neustále sílící absolutismus, který i v policejní oblasti ovládl všechny odstíny života monarchie. Kromě stránky politické, sociální a kriminalistické se policie Rakousko-Uherka stále více stávala i nástrojem národnostního útlaku a v závěrečné části této etapy její činnost již stála v přímém protikladu k zájmům domácího obyvatelstva.

Vznik moderní policie

Moderní policie začala vznikat v hlavních městech západoevropských států, ale také v jiných zdejších městech, zejména v důležitých přístavech, kde se začaly koncentrovat kriminální živly, na jejichž potlačení již stávající policejní struktury nestačily. Do boje proti kriminalitě se stále více zapojoval stát. Na přelomu 17. a 18. století tak opět začal proces zestátnování městské policie, který postihl zejména policii hlavních měst a později orgány vnitřní ochrany státu. Začala éra policie státní.

Zestátněná metropolitní policie následně získala prioritní postavení uvnitř policejních systémů jednotlivých států. Její význam narůstal v souladu s celkovým zkvalitněním její práce v nových podmínkách, růstem jejího vybavení a profesní připravenosti, schopností zvládnout na široké bázi nárůst informací, nutných pro boj proti kriminalitě. Představitelé metropolitní policie pak ostatním policejním složkám poskytovali informační a metodickou pomoc.

Proces novověkého postátnování policie tak připravil stav, kdy v některých státech Evropy začala v 19. století státní policie hrát neadekvátní, nadsazenou a nestandardní roli. Tyto státy se měnily ve více nebo méně policejní státy. Plně se zde prosadilo „opojení z policie“, tj. představa, že policie, nebo policejní nátlak, dokáží vyřešit většinu vnitřních problémů každého státu.

Růst významu metropolitní policie, její zestátnění a prioritizaci mezi policejními orgány ostatních měst ve státě, vytvořily první oblast změn ve vývoji novověké městské policie a její politizace oblast druhou. Vzrostl význam ministerstev bezpečnosti nebo ministerstev vnitra, které beze zbytku plně ovládly vládní garnitury. Později byly někdy zestátněny také policejní orgány dalších velkých měst a někdy byla již v té době vytvořena jednotná policejní struktura, řízená z centra. Tomu byla podřízena oblast policejní evidence, která rychle nabývala na významu. S touto změnou je spojený celkový úpadek nezávislých městských policejních struktur, které se dostaly na druhou kolej státních zájmů.

Obrodu a znovuzrození policie přinesl tedy teprve novověk. Byl spojen s snahou o vytváření absolutistických států, řízených z jednoho centra. Rovněž nárůst a pohyb obyvatelstva vedl k nutnosti novým způsobem bojovat se zločinem. První moderní policii založili v roce 1667 ve Francii. Policie byla postátněna a podřízena panovníkovi. V Anglii byly základy nové moderní policie položeny již v roce 1748, ale skutečná moderní policejní organizace vznikla až v roce 1829. Třetím státem, který zásadně zreorganizoval svou policii, bylo Rusko. Učinilo tak v letech 1718-1723. V roce 1742 byla provedena policejní reforma v Prusku, v roce 1776 ve Španělsku, v letech 1773-1776 byly podniknuty první kroky policejní reorganizace v Rakousku. Poslední ze světových velmocí byly USA. První státní policie vznikla v New-Yorku a Philadelphii teprve v roce 1830. Znamá FBI vznikla až na prahu 1. světové války - v roce 1908.

Česká policie v Habsburské monarchii

Svá policejní specifika si jednotlivé nejdůležitější části habsburské monarchie uchovaly i po vytvoření habsburské monarchie v roce 1526 a situace se začala měnit až v období absolutizmu, které se začalo prosazovat v čase vlády císařovny Marie Terezie (1740-1780) a jejího syna Josefa II. (1780-1790). Po proměně státu v dualistické Rakousko-Uhersko roku 1867 měl ale policejní vývoj v obou částech země přece jen své zvláštnosti.

Intenzivní pohyb nastal po porážce Napoleona I. Přestože Rakousko se zařadilo mezi vítěze a Francie napoleonské války prohrála, v habsburské monarchii byl přijatý francouzský policejní vzor v značně militarizované podobě. Policie se stala jedním z hlavních nástrojů udržení vnitřní stability monarchie a to jak v oblasti sociální, tak v oblasti národnostní. Zvláště silné postavení získala policie v časech Metternichova a Bachova absolutizmu (1815-1848 a 1849-1859), kdy byla akceptována idea policejního státu. Výbušná národnostní situace, neustále se komplikující situace mezinárodní a sociální, zabránily koncem 19. století,

aby se v monarchii prosadil proces demokratizace policie. Ta se pak až do konce I. světové války vyznačovala rozvinutými militaristickými a represivními prvky.

Prim v policejní oblasti v rámci Habsburské říše hrála až do roku 1918 bezesporu Vídeň. V roce 1529, v čase prvního obléhání Vídně Turky, zde začala vznikat vídeňská Městská garda (*Stadtguardia*), jako výlučná zeměpanská instituce. Vznikla tak první ucelenější vojenská jednotka, která plnila vojensko-bezpečnostní úkoly. V roce 1569 byl učiněn další pokus sjednotit všechny druhy městských stráží a hlídek do jednotné organizace, řízené městským strážmistrem. Rozhodující byl ale rok 1580, kdy byla ve Vídni zřízená stálá císařská posádka o síle 150 mužů, nazvaná opět Městská garda. V jejím čele stál plukovník Městské gardy (*Stadtgaurdia-Obrist*). Po definitivním odstranění tureckého nebezpečí koncem 17. stol. význam Městské gardy upadal. Sice již od 16. století podléhala Dvorní válečné radě a vojenským velitelům, ale financovalo ji město Vídeň. Aby ušetřilo, začalo do její řad přijímat invalidy, čímž byla její bojeschopnost a tím také využitelnost ohrožená. V roce 1722 její členové dokonce odmítli zasáhnout proti vzbouřeným řemeslníkům. V roce 1741 byla nakonec zrušená.

V roce 1650 magistrát zřídil vlastní bezpečnostní organizaci Rumorwache, jejíž název je odvozený od slova „rumor“, což je možné přeložit jako: hluk, hřmot, povyk, přeneseně výtržnost. Zaměřovala se především na ochranu veřejného pořádku a konala hlavně pravidelnou noční hlídkovou činnost. Spolu s ní byla zřízená denní a noční stráž (*Tag- und Nacht-Wache*, později *Siecherheits-, Tag- und Nacht-Wache*), plnící obdobné úkoly, i když s menší intenzitou. Dolnorakouská zemská vláda její vznik podpořila a do jejího čela postavila svého představitele - rumormistra (*Rumormeister*), čímž si ji podřídila. Tato pořádková jednotka měla již určitou uniformu a byla vyzbrojena šavlemi a holemi, podobně jako jiné pořádkové služby v mocnářství.

Magistrát a zemská vláda její činnost podpořily řadou zákonů, které uvádí R. Maršan ve studii Dějiny policejní organizace rakouské: „obsáhlý řád k zachování veřejného klidu ve Vídni (*Rumor-Ordnung*) z r. 1666, zřízení káznice (1671),...patenty o dozoru na cizince a proti soubojům (*Duellpatent*) oba z roku 1683, řád požární z r. 1688 (*Feuer-Ordnung*) a zvláště četné předpisy směřující k zamezení žebroty patentem z r. 1679 počínající..." V letech 1687-1688 došlo k odzbrojení méně majetného obyvatelstva, zavedení veřejného osvětlení ve Vídni, zvýšení stavu Rumorwache na 65 mužů a zavedení nové hodnosti poručíka (*Lieutenant*).

Rumorwache požívala přiměřenou právní ochranu. Jak uvádějí P. Macek a L. Uhlíř ve své knize Dějiny policie a četnictva I. Habsburská monarchie (1526-1918) „patent z roku

1724 zakazoval provinit se proti stráži slovem či skutkem; provinilci mohli být okamžitě zatčeni a potrestáni (v úvahu přicházely i tresty tělesné a hrdelní). V roce 1754 byl vydán patent o odboji proti stráži, který stanovil tresty za kladení odporu a zranění jejich členů. Již za pouhé vytažení zbraně proti strážcům zákona byly stanoveny doživotní nucené práce v okovech. Za zranění strážníka pak poprava mečem a pokud by snad postižený na následky zranění zemřel, měla být provinilci ještě před popravou useknuta pravá ruka. Na druhé straně se stráži zapovídalo tlouci lidi, kteří se jí nepostavili na odpor." Její stav se v roce 1706 zvýšil a v letech 1716-1717 se dokonce navrhovalo zřídit jízdní stráž (*Reitende Rumorwache*), která by posílila pěší městské hlídky a dokonce pečovala o klid a pořádek na silnicích v celém Dolním Rakousku. Tento návrh se ale neprosadil. V roce 1721 byli ve Vídni ustanoveni uliční komisaři (*Gassenkommisäre*), kteří kontrolovali svůj obvod (ve skutečnosti policejní rajon) a pátrali v něm po zločincích. S uličními komisaři jsme se v té době mohli setkat také v jiných důležitých městech - Praze, Terstu nebo Budíně. Činnost uličních komisařů např. v Praze určovala instrukce z 19. května 1723.

Ve stejné době přišla další závažná změna. V roce 1720 byla při dolnorakouském místodržitelství zřízena bezpečnostní komise, v roce 1774 přejmenovaná na policejní a bezpečnostní komisi (*Polizei- und Sicherheitscommision*). Po jejím zřízení vznikly obdobné komise u všech zemských místodržitelstvích, včetně Čech a Uherska. František Roubík ve své knize Počátky policejního ředitelství v Praze ale upozorňuje, že základy pražské policejní komise byly položeny již 23. listopadu 1621. V první polovině 18. stol. byla změněna v Hlavní policejní komisi (*Polizeihauptkommision*), řídící venkovské dílčí komise (*Particular-Polizeikommision*), které se ale spíše věnovaly kontrole dodržování různých předpisů a nařízení. Dne 15. listopadu 1749 vznikla ale bezpečnostní komise (*Sicherheitskommision*), více se zabývající přímo samotnou policií. Úkolem zemských komisí bylo koordinovat činnost policejních složek. Za tímto účelem měly zjevnou policejní pravomoc, takže můžeme s klidem říci, že se staly předobrazem příštích policejních ředitelství. Měly právo zajišťovat podezřelé, pátrat po nich, vyžadovat v tomto směru vojenskou asistenci nebo asistenci stávající policie. Významné pravomoci měl i její úředník - aktuár, který mohl na místě zatknout každého podezřelého, nebo vydat příkaz k jeho zatčení. Celé toto údobí se ale všeobecně neslo v znamení rozvíjení struktur řízení policie. V roce 1749 došlo k oddělení policie od justice a zřízení krajských institucí, které výkon policie kontrolovaly.

Policejní situaci v Praze do konce 17. století se zabývá heslo Policie, takže my navážeme tam, kde časový záběr tohoto hesla končí a připomeneme jen, že Ferdinand I. Habsburský (1503-1564, český král od roku 1526), po potlačení pražské vzpoury v roce 1547

zavedl v Praze nové pořádky. Zbavil ji dřívější autonomie a postavil pod kontrolu královských hejtmanů a obnovených královských rychtářů. Funkce městského rychtáře zůstala, hlídkovou a strážní službu začala přebírat místní měšťanská milice, reorganizovaná v letech 1634, 1636 a 1639. Vedle jejich deset praporců, byla roku 1636 zřízena stálá měšťanská třisetčlenná garda se strážní a policejní funkcí. Stálá vojenská posádka byla do Prahy umístěna v roce 1645.

Vojáci posádky převzali střežení městských bran a hradeb, zatím co měšťanské gardě zůstala ochrana pořádku uvnitř města. Její počet byl proto redukován a po čase se změnila v městskou stráž (*Stadtwacht*). F. Roubík o její síle a struktuře ve své výše zmíněné knize napsal: „Vlastním výkonným orgánem policejní správy v městech pražských byla městská stráž (*Stadtwacht, vartýři, Wächter*), vykonávající vlastní policejní dozor v branách i na ulicích. V polovině 18. stol. bylo jich v pražských městech celkem 71, a to na Starém Městě 30, na Novém Městě 25, na Malé Straně, Hradčanech a na postranních právech 16 mužů. Jejich povinností bylo hlídati radnici a městské vězení, konati hlídky v ulicích, zakročovati při rvačkách, ... vykonávati všechny rozkazy magistrátu a městského hejtmana a plniti i důvěrné rozkazy jako vyzvědači (*Spionen*). Udržovali pořádek při požárech i na trzích, plnili službu městských posluš, ... sázeli do vězení provinilou čeleď... Konajíce hlídky i za městem ve vinicích, domech i dvorech, měli povinnost stíhati zde a zatýkati kacíře a zloděje.“ Městské strážní velitel stráže (*Wachmeisterleutnant*), podřízený městskému hejtmanovi, mužstvu desátníci (*Zehner*). Jejich počet zůstal až do roku 1783 v podstatě stejný (70 mužů). Strážníci občas ve službě pomáhala měšťanská milice (*Stadtsoldaten*), která však byla 29. srpna 1750 v celém státě zrušená.

Celkově ale ani Pražané nebyli se svou pořádkovou policií moc spokojeni. V roce 1723 zavedli již zmíněný systém uličních komisařů, ale po čase se ukázalo, že to je ještě málo. Pražský magistrát v roce 1772 uvažoval o zřízení pražské Rumorwache, podle vídeňského vzoru. Nakonec šel vývoj jiným směrem. S první novodobou policejní reformou přišel roku 1781 guberniální rada Jan Markvart Koc. Důvod byl prostý, Praha rok předtím zažila značný růst kriminality. F. Roubík k tomu uvádí: „První jeho starostí bylo učiniti přítrž četným krádežím. K tomu účelu zřídil 60 ponocných (*Nachtwächter*), kteří ... měli obstarávati bezpečnostní dozor v pražských městech pod vedením tří rotmistrů.“ Pak se snažil spojit svou a městskou bezpečnostní stráž, což se mu v roce 1783 povedlo. Městská policejní stráž měla poté již 95 mužů. Velela ji trojice rotmistrů (jeden pro každé pražské město), v denních hlídkách sloužilo 26 mužů a v nejdůležitějších nočních hlídkách 61 mužů. Protože jejím

příslušníkům se nelíbil stávající název - ponocní, byl v roce 1787 změněný na policejní vojáky (*Poliziesoldaten*). Kocova policejní reforma ale krátce poté narazila na finanční úskalí.

Vídeňská Rumorwache se ale rovněž setkala s mnoha finančními a personálními problémy. Vídeň, která nesla polovinu nákladů na její provoz, ráda opět do její řad přijímala levnější invalidy, což se odrazilo ve snížení její akceschopnosti. Vše ztěžoval početní růst obyvatel města, včetně cizinců, žebráků a tuláků - živné půdy růstu zločinnosti. Po zrušení městské gardy v roce 1741 bylo jasné, že policie ve Vídni musí projít závažnými změnami. Uvědomovala si to nová vládkyně Marie Terezie a její syn Josef II., od roku 1765 její spoluvládce.

Prvním krokem k policejní konsolidaci Vídně se stalo zdokonalení kontroly a evidence. Dolnorakouská zemská vláda již 21. listopadu 1753 navrhla zavést trvalou evidenci obyvatelstva a svěřit ji do rukou 70 komisařům a podkomisařům, placených vládou.

V roce 1754 se tento návrh částečně naplnil. Skupina 12 vrchních komisařů měla ve všech čtyřech městských čtvrtích a dvou předměstských obvodech, do kterých bylo spojeno 39 různě velkých předměstských aglomerací, zavést stálý dozor nad cizinci. Každému podléhali měšťanští podkomisaři (*bürgerliche Unterkommissäre*), vykonávající službu v podstatě bezplatně (jen za menší úlevu na daních). Jejich úkolem bylo dozorovat dění v příslušném počtu domů, shánět informace o místních obyvatelích, vést jejich evidenci a pátrat po nepřihlášených cizincích. Aby svou činnost prováděli kvalitně, bylo rozhodnuto zavést aparát, který by je kontroloval. Byla zřízena dvojice zvláštních kontrolních dozorců (*Polizei-Aufseher*), pětice roznášečů rozkazů (*Überbringer der Befehle*) a šestice obvodních protokolistů. „Těchto 13 špatně honorovaných individuů (plat jejich činil dohromady méně než 4000 zl.!) jest jádrem pozdější zeměpanské policie vídeňské," napsal o této reformě R. Maršán, „dle jejichž vzorů pak policie v celém mocnářství organizována. Schematismy z doby té znají od r. 1755 počínajících zvláštní „Polizey-Amt in Wien", kterýž se více neztrácí, nýbrž stále zdokonaluje, což patrně brzy ve stoupající důstojnosti úředníků těchto. (Z dozorce stal se brzy naddozorce, r. 1760 již skutečný guberniální rada; r. 1762 přidán mu „Adjunkt". Z donašečů rozkazů stávají se „zugegebene Polizeybeamte.").

V roce 1764 vydala Marie Terezie instrukci pro rakouská Gubernia, které stála v čele zemských správ na jejím území (Praha, Brno, Terst Innsbruck, Benátky atd.), předchůdce pozdějšího místodržitelství, ve kterém je upozorňoval na nutnost věnovat se výkonu nejenom policie v obecném slova smyslu, ale také policie bezpečnostní.

Novou debatu o vídeňské policejní organizaci vyvolal anonymní návrh z roku 1767, který předpokládal vytvořit policejní ředitelství pro Vídeň s obvodem 4 mil v jejím okolí.

Návrh, inspirovaný pařížským vzorem z roku 1667, byl sice zamítnut, ale diskuse o problému pokračovala. V roce 1771 přišla s novou iniciativou zemská vláda. Navrhovala zřídit skupinu 12 dozorců (*Polizeiaufseher*), pro každý obvod dva, řízenou naddozorcem a jeho náměstkem, a 8 protokolisty. Všichni měli konečně pobírat od státu lepší plat (800 zl. pro městského dozorce, 600 zl. pro předměstského). K dispozici měli mít opět podkomisaře, pracujícího za odpisy z daní. Dvorská kancelář nakonec tento návrh s menšími změnami (podíl Vídně na financování projektu) 13. února 1773 schválila, i když do praxe byl uveden až v roce 1776.

Současně probíhala reforma policejní exekutivy. Již roku 1773 se objevil návrh zemské vlády sjednotit všechny stávající stráže do jednotné organizace a to tak, že se všechny zruší a zavede se stráž zcela nová. R. Maršán návrh uvádí podrobně: „měla stráž býti rozmnožena z dosavadních 184 mužů (z nichž ostatně jen 147 vlastní službu policejní konalo) na 300; dále ke zlepšení disciplíny měly býti pohromadě po způsobu kasárenském; při čemž souhlasně s úpravou policejního úřadu také rayonována; po všech 12ti okresích rozloženy oddíly, aby pomoc byla hned po ruce... Zajímavé jsou návrhy vlády zemské, čelící ku zvýšení veřejné vážnosti budoucí stráže: především budiž změněno její jméno na „k.k. Stadtfahne“ (Městský prapor - pozn. J.S.).“ Stráž měla být pravidelně školená, vybírána na základě morálních kvalit uchazečů, jejich bezúhonnosti a gramotnosti, nosit vojenskou uniformu a podléhat vojenským kázeňským trestům.

Dvorní kancelář tento návrh rovněž s menšími změnami 17. února 1776 akceptovala. Místo navrhovaného názvu Městský prapor schválila název Bezpečnostní stráž (*Sicherheitswache*) i když patent z. 2. března 1876, který novou organizaci nakonec uváděl v život, ji v § 25. nazýval Policejní stráž (*Polizeiwache*). Místo 300 mužů schválila jen 250. Rumorwache o síle 200 mužů byla současně zrušená. V roce 1791 bylo nakonec do služby přijato i těch zbývajících 50 mužů. Současně se změnil název jejího sboru na Vojenský policejní strážní sbor (*Militär-Polizei-Wach-Corps*).

Vídeňský vzor se pokoušela napodobit Praha. Vzniklo několik komisí, ale jejich návrhy nebyly akceptovány. Snad nejzajímavější pochází z roku 1784, který císař Josef II. ve své instrukci dokonce 13. května téhož roku schválil. Podrobně se jí věnuje zejména Fr. Roubík. Uvádí, že podle ní se měly všechny pražské magistráty spojit v jeden. V čele policie měl stát městský purkmistr, kterému by podléhala trojice policejních dozorců (*Polizeiausfeher*), pro každou část města jeden. Jim měli podléhat policejní dozorcí čtvrtí se svými podřízenými - ohledači mrtvol (*Todtenbeschauer*), tržními dozorcí (*Markbeschauer*), dozorcí bran (*Thorsteher*) a městská denní, noční a věžní stráž (*Tag-, Nacht- und Thurmwächter*). „Denní stráž (*Tagwache*) měla míti denní policejní dozor v ulicích, jsouc v

noci vystřídána noční stráží (*Nachtwache*), jež měla kromě předepsaných hlídek za úkol rozsvěcovati zhaslé noční lampy". Dohled nad požáry měli i nadále v popisu práce strážci věží (*Thurmwächter*).

Všichni měli vykonávat jak tajnou, tak veřejnou policii - mravnostní, trhovou, kriminální, dopravní, policejně-zdravotní nebo policejně-stavební. Magistrát by na vše dohlížel a měl právo dat příkaz zajistit pachatele, předběžně jej vyslechnout a odevzdat soudům. Z tohoto záměru však byly realizované jen dva kroky. Dne 1. srpna 1784 došlo ke sjednocení tří magistrátů v jeden, přičemž zůstala zachována také guberniální bezpečnostní komise i trojice městských hejtmanů, a 10. srpna 1784 ke zřízení trojice policejních a bezpečnostních komisařů ve všech třech hlavních pražských městských čtvrtích. Královští rychtáři byli rozhodnutím Josefa II. zrušeni již 10. července 1783.

Císař ale již připravoval zásadnější policejní reformu, i když ucelenou představu o příští policejní organizaci neměl. V roce 1782 přikázal dolnorakouskému maršálkovi a místodržícímu hraběti Janu Antonovi Pergenovi (1725-1814) zreorganizovat rakouskou zemskou správu. Pro tento účel našel skutečně odpovídající osobnost. Jan Pergen byl skvělý a zkušený úředník, ale stejně tak protřelý diplomat. Dobře znal zákulisí vnitřní a mezinárodní politiky, tak činnost tajné služby. S nutností změnit systém vnitřní ochrany státu se s císařem plně ztotožňoval. Uvědomoval si, že liberalizace trestů, zejména odstranění mučení (1776) a připravované omezení trestných činů, za které hrozil trest smrti (1787), může vést k vnitřní destabilizaci státu, za podmínek, kdy nebude podepřena, nebo nahrazena něčím jiným. Východiskem měla být silná policie, zahrnující jednotu policie tajné a veřejné, i když on osobně hlavní důraz kladl na policii tajnou. Všechny jeho plány podporoval i inicioval vídeňský policejní ředitel Beer, zatím co císař v tomto směru působil poněkud nevyhraněným dojmem. Na jedné straně vznik nové policejní organizace podporoval, ale na straně druhé váhal v oblasti šíře její kompetencí.

Základní směry nové reorganizace naznačila již císařská direktiva z 1. března 1782. Podle ní měla být ve Vídni zřízená funkce městského hejtmana, který měl řídit město do všech důsledků. To se však nelíbilo členům komise, jež měla uvedenou změnu projednat. Problém nakonec vyřešil císař. Stanovil, že městský hejtman bude pouze obdobou hejtmanů krajských a bude mu odňata policejní pravomoc. Tu měl v oblasti tajné policie vykonávat policejní ředitel (*Polizei-Direktor*), podřízený přímo zemskému místodržitelovi, a v oblasti veřejné bezpečnosti městský soud, kterému opět podléhala městská stráž. Tento systém se ale neosvědčil a řízení bezpečnostní služby bylo již v příštím roce vráceno policejnímu řediteli,

který se od té doby nazýval vrchní policejní ředitel (*Polizei-Ober-Director*). Současně se z dozorců se stali komisaři.

V červenci 1874 Pergen předložil císaři svůj konečný návrh policejní reformy, ke které přidal instrukci pro policejní ředitele. Polde Pegenových záměrů se policie měla dělit na dvě části – službu veřejnou a službu tajnou. Služba veřejná se měla zabývat bojem proti kriminalitě a udržováním veřejného pořádku. Služba tajná měla zahrnovat kontrolu cizinců, cenzuru pošty, hlášení tajných agentů, dohled nad úředníky, klérem a vojskem, stejně tak nad vývozem peněz z říše. Měla pro císaře zpracovávat přehledné situační správy a dokonce hlásit příjezd všech podezřelých osob a zločinců na území říše. Nové policejní úřady mezitím žily vlastními problémy.

Po skončení změn ve Vídni Pergen přistoupil k návrhu rozšířit vídeňskou policejní organizaci na území celého státu, včetně Uherska. Již 21. února 1785 byl v Praze zrušený úřad městských hejtmanů a výkon jejich policejních funkcí se přenesl na městské hejtmanství - policejní ředitelství. Do funkce pražského policejního ředitele byl císařem jmenovaný Jan Jakub Reismann, jako první ze všech ostatních policejních ředitelů. V Praze ho však místní úřady moc nemilovaly. České gubernium i pražský magistrát v něm viděly obtížného představitele Vídně. O každou jeho kompetenci se s ním hádaly a požadovaly stanovisko Vídně. K dispozici neměl dokonce ani budovu a pražskou policii, podobně jako jeho dva nástupci, musel řídit ze svého bytu! Pražské policejní ředitelství získalo prostory v budově v Mikulandské ul. čp. 127 až 11. listopadu 1789, za které platilo nájem.

Ke stejnému dni jako v Praze v Čechách vznikla další dva policejní ředitelství (Brno, Opava), tři v Uhersku (Pešť a Budín společně, Bratislava a Sibinie, dnes rumunské Sibiu), jedno v Haliči - Lvov, jedno v Lombardii - Milán. V Rakousku byla kromě policejního ředitelství ve Vídni zřízena jen 3 řídicí komisařství (Innsbruck, Linec, Štýrský Hradec). Pro všechny byla postupně vydána speciální instrukce, která odpovídala vídeňskému vzoru, ale byla přizpůsobená danému regionu. Pro rakouské země 31. května 1786, pro Brno 12. června 1786, pro Prahu 30. dubna 1787.

Policejní řád pro Prahu obsahoval detailní předpisy policejně-bezpečnostního rázu a to v 54 paragrafech. Největší důraz byl kladen na vedení evidence cizinců, která spadala do kompetence pražského magistrátu, a vedl ji městský policejní úřad, který denně dával hlášení policejnímu ředitelství. Praha byla v té době rozdělena na tři hlavní čtvrti a to za prvé na Staré Město, za druhé na Nové Město a za třetí na Malou Stranu a Hradčany, dohled zde vykonávali okresní policejní komisaři. Výkonným orgánem policejní správy byla však městská stráž.

I když to nebylo formálně ustanovené, nejvýše nad všemi nově zřízenými policejními úřady stál vídeňský vrchní policejní ředitel, který současně vykonával dohled nad všemi věznicemi mocnářství. Místní policejní ředitelství sice oficiálně podléhala zemským místodržitelům, ale vše důležité hlásila Vídni.

Vzhledem ke své nemoci byl 5. ledna 1789 hrabě Pergen zbavený všech ostatních funkcí a plně se věnoval řízení policie ve Vídni a v celém státě. Za tímto účelem mu byl přidělený dostatečný počet úředníků, takže toto datum můžeme pokládat za datum vzniku samostatného policejního ministerstva (*Ministerial-Polizeihofstelle*). Samotný Pergen byl titulován jako státní a policejní ministr (*Staats-und Polizeiminister*) nebo nejvyšší policejní ministr (*Oberste Polizeiminister*). Jak píše P. Macek a L. Uhlíř ve své výše zmíněné práci, jeho „nástupci již nebyli obdařeni titulem ministra, nýbrž pouze hodnosti policejního prezidenta (*Präsident der k.k. Polizeihofstelle*).“

Dřív než se ale nová Pergenova rakouská organizace stačila rozběhnout, ji císař Josef II. svým rozhodnutím z 20. září 1786 vlastně zrušil. Výkon veřejné policie nově zřízeným policejním úřadům odňal a vrátil ho městským magistrátům, takže ji zbylo jen řízení tajné policie. Pergen pak vynaložil velké úsilí, aby jeho nové rozhodnutí zvrátil. Nakonec se mu to povedlo, ale i tohle vítězství bylo dočasné. V říjnu 1789 byla Pergenova reforma definitivně schválena. Policejní ředitel podle ní podléhal zemskému správci a vykonával všechnu policejní a bezpečnostní agendu. Podléhala mu policejní stráž, ale správy o její činnosti musel odevzdávat také magistrátu, který si navíc udržel některé pravomoci, do kterých policejní ředitel mluvit nesměl. Na začátku příštího roku nová policejní organizace vstoupila v platnost. Po smrti císaře Josefa II. začalo období úpadku policie v celé monarchii a stejné to bylo také v Uhersku.

Nový císař Leopold II. (1790-1792) policii moc nepřál. Decentralizoval ji, pravomoci omezil, Pergena v roce 1791 propustil a ochranu pořádku opět podřídil místodržitelstvím. Pozitivem jeho činnosti bylo zavedení okresních policejních ředitelství. Okresní ředitel (*Berzik-Director*) měl hodnost rady a bylo mu podřízeno několik komisařů. Císař František II. (1792-1835, do roku 1806 císař německý, od roku 1804 jako František I. císař rakouský, český a uherský král do roku 1835) ale vše vrátil brzy do starých kolejí. Pergena opět povolal do funkce policejního ministra, kterou pak vykonával až do roku 1804.

Pergen vzápětí provedl poslední drobné úpravy své organizace: komisařství v Štýrském Hradci (Graz) bylo povýšeno na ředitelství a v roce 1793 byl tento systém doplněný policejními ředitelstvími v Terstu, Lublani a Klagenfurtu, později v Krakově, Zadaru a

Benátkách a ve Vídni vznikl Nejvyšší policejní úřad, *Polizeihofstelle*) který řídil policii na celému území Rakouska.

Následující – 19. století sebou nejdříve přineslo rozmach měst. Tak třeba Vídeň měla 1782 206 000, 1830 231 000, 1852 407 000, 1882 774 000 a 1900 1 648 000 obyvatel. Praha měla ke konci 17. století 80 000, kolem roku 1830 100 000, v roce 1848 120 000, v roce 1869 170 000, v roce 1880 187 000, v roce 1890 195 000 a v roce 1900 223 000 obyvatel. Ostatní česká a rakouská města za nimi zaostávala. Koncem 19. století mělo Brno 93 000, Liberec 33 000, Linec 58 000, Štýrský Hradec 13 500, Innsbruck 22 000 obyvatel.

Lepší to bylo s urbanistickou obslužností. Vídeň i Praha měly již v 14. století dlážděné ulice. Ve Vídni bylo zavedeno pouliční osvětlení na nejdůležitějších ulicích v roce 1687, v průběhu 19. století plynofikováno (1.-11. okres) a elektrifikováno (1. okres). V Praze byly plynové lampy zavedené roku 1847 a v roce 1888 první elektrické lampy.

Rozmach měst sebou ale přinesl také strach vlád z jejich obyvatel, kterých počet narostl do také výše, že se zdáli být nekontrolovatelní. Odpovědí bylo rozšiřování policejních pravomocí, což neobešlo ani Rakousko. Nové století můžeme v Rakousku klidně nazvat stoletím policejního státu. V čele jeho policie stálo ministerstvo s názvem c.k. Nejvyšší policejní úřad (*k.k. Polizeihofstelle*). V roce 1801 pod něj přešla oblast cenzury. Tato agenta narůstala, což se v roce 1811 odrazilo i na změně názvu úřadu - Nejvyšší policejní a cenzurní úřad (*Polizei- und Censurhofstelle*), který existoval až do roku 1848, kdy padl s celým systémem absolutizmu. V monarchii vládl tvrdý policejní režim, spojovaný také s vídeňským policejním ředitelem hrabětem Josefem Sedlnitzkym (1778-1855), jenž svou funkci vykonával v letech 1817-1848.

Revoluce let 1848-1849 přinesla změny. Vídeňská policie se stala terčem mnoha útoků a osočování. Její úkoly v oblasti ochrany veřejného pořádku proto převzaly Národní gardy a vykonávaly je až do porážky vídeňské revoluce. Obdobná situace vládla v Uhersku, kde byly pořádkové policejní složky nahrazeny oddíly maďarské Národní gardy. Svatováclavské bouře v Praze v červnu 1848 byly ale příliš slabé na to, aby vedly k nějakým změnám. V Čechách sice již předtím vznikaly oddíly Národních gard, ale neměly ten význam jako ve Vídni a v Uhersku. Na druhé straně v Lombardii a Benátsku došlo ke zrušení císařské policie.

Po porážce revoluce let 1848-1849 se vytvořil prostor pro nové utužení pořádku a obnovení policejního státu. V roce 1851 byla zavedena struktura státní policie v Uhersku, především v Budíně a Pešti, a obnovená v Lombardii a Benátsku. Celkově došlo k unifikaci státní policie pod názvem Vojenský policejní strážní sbor, který se dosud užíval ve Vídni. Do jeho čela byl postavený zakladatel rakouského četnictva baron Kempen von Fichtenstamm

(1793-1863), rodák z Pardubic. Policejní oddíly jednotlivých ředitelství a komisařství se staly pouze jeho odnožemi (*Militär-Polizei-Wach-Abteilung*). Byla zavedena jednotná celorakouská uniforma a výzbroj. Podle P. Macka a L. Uhlíře sbor tvořilo „6000 policistů, rozdělených organizačně do 22 oddílů. V českých zemích byly oddíly v Praze a Brně (s pododdíly v Olomouci a Opavě), na Slovensku v Bratislavě a Košicích... V roce 1857 byl ... sbor značně zredukován. Nyní sestával z necelých 3500 mužů, rozdělených do 13 oddílů. Po vídeňské policii byla nejpočetnější milánská, pak budapešťská (budínská a pešťská – pozn. J.S.). V Praze bylo méně než 300 policistů, v Brně asi devadesát. Pododdíly v Olomouci a Opavě i oddíly v Bratislavě a Košicích byly zrušeny."

Po pádu Bachova absolutizmu – odvolání Alexandra Bacha (1813-1893) z funkce ministra vnitra, kterou zastával od roku 1849 a stal se synonymem policejního útlaku, a následně rovněž barona Kempena 22. srpna 1859, došlo k dalšímu omezení centralismu a policejní pravomoci přecházely na městskou správu. V letech 1860-1866 došlo k snížení počtu policejních úřadů. Policejní ředitelství zůstala jen ve Vídni, Praze, Brně, Lvově, Krakově, Terstu a Štýrském Hradci. Policejní ředitelství v Opavě bylo zrušeno v roce 1860, policejní komisařství v Olomouci v roce 1863. Pro výkon pohraniční policie byla zřízena policejní expozitura v Podmoklích při Děčíně a v Bohumíně. V zemích dnešního Rakouska byla místním místodržitelstvím přidělena pouze skupina policejních úředníků, která činnost policie řídila. V letech 1866 a 1867 byly zrušené oddíly v Praze, Brně, Budínu a Pešti. V roce 1859 od monarchie odpadlo Lombardie a jeho policie, v roce 1866 Benátsko.

Stejnou cestu prošlo nejvyšší řízení. Dne 25. dubna 1852 bylo obnovené ministerstvo policie pod názvem Nejvyšší policejní úřad (*Oberste Polizeibehörde*), v roce 1859 změněné na policejní ministerstvo. V roce 1865 bylo zrušené a policejní problematika připadla státnímu ministerstvu, v roce 1867 pak předsednictvu ministerské rady. Dne 10. ledna 1868 vzniklo samostatné ministerstvo pro zemskou obranu a veřejnou bezpečnost, aby 15. února 1870 byl celý rezort přidělený ministerstvu vnitra.

Po rakousko-uherském vyrovnání v roce 1867 došlo ke změně označování státních úřadů. V Uhersku dostaly předponu „královský uherský" (k.u.), v Předlitavsku zůstalo označení císařsko-královský (k.k., česky c.k.) a celorakouské instituce nesly v názvu zkratku císařský a královský (k.u.k., česky c. a k.).

Rakouská policie se celé toto století v podstatě rozšiřovala jak kvalitativně tak kvantitativně. Na prvním místě stála policie Vídně. Její rozvoj a postavení v monarchii dokumentují data z roku 1900. Řídilo ji c.k. policejní ředitelství, které se vnitřně dělilo do několika oddělení (departmentů a sekcí), zabývajících se řízením pořádkové a bezpečnostní

policie a jejich součástí - kriminální, cizinecké, tajnou policii atd. Území města bylo rozdělené mezi 22 okresních (obvodních - *berzig*) policejních úřadů se 177 policejními stanicemi, na jejíž obvody (revíry) se okres dělil. Ve službě stálo 284 policejních inspektorů a 2953 policistů. V centru města navíc působila stráž pro bezpečnost krámů v síle 9 inspektorů a 128 hlídačů. Tajnou policii tvořilo 70 inspektorů a 518 agentů.

Policie Prahy také prošla svým vývojem, kdy se kompetence její řízení přelévaly mezi státem a magistrátem. V roce 1868 byla policejní správa opět podřízena státu, konkrétně c.k. policejnímu ředitelství, ve kterém se postupně začal vnitřní diferenciační proces, typický ale spíše až pro 20. století. K jiným větším změnám ale nedošlo. Rostl však počet členů stráže. V roce 1787 jich bylo 160. V roce 1866 převzal řízení pořádkové policie do rukou magistrát, ale již v roce 1868 vznikla vedle stávající městské policie „rakousko-uherská státní policie“, které svůj podíl na policejním řízení města neustále posilovala.

V roce 1900 na policejním ředitelství sloužilo 76 koncipistů a 32 kancelářských policejních důstojníků. Jim byla podřízena městská stráž bezpečnosti v počtu 1011 osob, se 60 členným týlovým zajištěním. Kromě nich měla Praha skupinu 34 městských strážníků v čele se svým strážmistrem, jejíž základy vznikly 20. července 1858. Jejich úkolem ale bylo nejdříve hlídat městské parky, později pražskou potravinovou čáru, dohlížet na městskou věznici, pořádek na tržišti, působit v hlanecké stanici, která z Prahy eskortovala nežádoucí osoby. Praha byla nadále rozdělena do šesti obvodů s příslušným množstvím obvodových policejních komisařství. Všech šest bylo propojeno telefonem.

Nejvýznamnější kvalitativní změna souvisela se vznikem kriminální služby a rozvojem vědecké kriminalistiky, která se záhy dostala na evropskou špičku. Prosadily se univerzity v Praze (J. Maschka, E. Herbst, A. Mehrla a J. Slavíček), Štýrském Hradci (H. Gross), Innsbrucku a Vídni (E. von Hofmann).

Samotná kriminální služba, která navázala na několik set let starou činnost soudů, stojících v čele boje proti kriminalitě, začala vznikat začátkem 19. století, kdy se oddělovalo řízení policie od soudů. Pravomoci soudních orgánů pak byly omezené především na kriminální policii v širším slova smyslu. Moderní kriminální policie začala vznikat v roce 1852, kdy byla zřízená Civilní policejní stráž ve Vídni jako výkonný orgán tamní policie. V roce 1869 vznikl Útvar civilní bezpečnostní stráže, o tři roky nahrazený útvarem policejních agentů. V roce 1868 začaly změny také v Praze. Upozorňuje na to Karel Kalvoda ve svém závěru k českému překladu knihy Wolfganga Wehnera *Šach zločinu*: „K tomuto sboru bylo přidělena i skupina šesti detektivů, tzv. civilní stráž... V roce 1875 byla tato skupina rozšířena na 12 mužů, a o deset let později, kdy dr. Hans Gross vydává svou první příručku pro

vyšetřující (1893 – pozn. J.S.), na 30 mužů a v roce 1909 má sbor již 129 mužů. Doplnuje se ze schopných pracovníků uniformované stráže... V roce 1894 byla v Praze zřízená Antropologická kancelář..." V roce 1902 k ní přibyla daktyloskopie. V Uhersku ve stejné době byla kriminální policie přidělena jednotlivým policejním kapitanátům.

Základní strukturu policejních úřadů monarchie přinesl císařský výnos z 10. prosince 1850 Základy organizace policejních úřadů. Podle něj mohla úkoly policie vykonávat pouze policejní ředitelství (až do roku 1852 městská hejtmanství) a policejní komisařství. V čele Policejního ředitelství Praha stál policejní ředitel ve V. hodnostní třídě. Teritorium se členilo na policejní obvody (*Polizeirayon*), v nejnižším stupni dělení na revíry. Podle vídeňského policejního ředitelství se i pražské dělilo na departementy a sekce. Obor působnosti policejních úřadů také stanovil výnos z 10. prosince 1850. Podle něj měly policejní úřady zákonnou cestou předcházet a bránit před každým nebezpečím, které hrozí císaři, císařskému domu, zákonnému řádu a právnímu stavu, blahu státu a jednotlivce. V obvodu své působnosti měly překazít útoky na klid a řád, poškození osoby a vlastnictví, zamezovat růstu škod, odstraňovat jejich následky, pátrat po rušitelích zákona, zadržet je a odevzdat povoláním úřadům.

Každé policejní ředitelství si svou agendu určovalo podle místních obecných specifik, i když se drželo jednotné organizační šablony.

Pražské i brněnské policejní ředitelství se dělilo do několika oddělení. První pečovalo o otázky státní bezpečnosti – ochrana mocnáře, císařského domu, státu, ale také o veřejnou bezpečnost a vnitřní klid. Druhé – pasy a cizince, třetí – záležitosti tiskové, spolkové a divadelní, čtvrté – akce na veřejnosti – divadelní představení, veřejná shromáždění, projevy na nich a jejich program, páté dopravní – dohled na železnice a paroplavbu, šesté – policejní přestupky, sedmé – pohraniční expositury, osmé – soudní policie a nakonec deváté – redakce Policejního oznamovatele. Pražské Policejní ředitelství navíc pečovalo o bezpečnost v okolitých okresech, které k Praze přiléhaly. Byla to zejména okresní hejtmanství na Žižkově, Král. Vinohradech, V Karlíně a na Smíchově.

Všem policejním úřadům podléhaly dvě bezpečnostní složky. Jako orgán výkonný to byla bezpečnostní stráž, která podléhala policejnímu řediteli, prostřednictvím vyššího státního úředníka. Skládala se ze strážních úředníků (ústředních, vrchních, okresních a revírních inspektorů), strážních inspektorů, nadstrážníků a strážníků. Druhou složkou byla tajná policie, tedy civilní policejní stráž, která pracovala bez uniforem a jejím úkolem byl neustálý dohled a pozorování všeho důležitého v přiděleném obvodu působnosti, rychlý postih nezákonných

jednání, vyšetřování a zatýkání pachatelů. Příslušníci obou těchto sborů se podíleli také na výkonu policejní dohledu, nebo dodržování policejní hodiny.

Kromě výkonu přímé služby se policie zabývala také výkonem populační policie (*Befölkerungspolizei*) – vedení všech matrik, podkladů ke sčítání lidu atd.; všeobecné bezpečnostní policie - boj proti kriminalitě, ochrana státu a veřejného pořádku atd.; zvláštní bezpečnostní policie – živnostenské v oblasti třaskavin a střelných zbraní; dopravní – řády při jízdě po železnici a vodách, přístavní řády; silniční – pořádek na silnicích, plynulost jízdy, dopravní předpisy (rychlá jízda, vyhýbání se vozů, kontrola přetíženosti atd.); předpisy o pomoci při nehodách; policii námořní (předpisy, zabraňující srážkám lodí, signalizace, doprava nákladů a osob; horní – předpisy proti nehodám v báních, dolech a lomech, nebo b jejich sousedství; honební – ochrana výkonu honebního práva; polní – ochrana polních statků; stavební a nakonec předpisy o chovu zvířat.

Zvláště aktivní byl výkon mravnostní policie (*Sittenpolizei*) – od vydávání divadelních řád) a kontrole veřejné produkce, zábavy a veřejných radovánek, přes boj proti opilství, týrání zvířat, ochranu veřejné slušnosti a nočního klidu, po obchod s bílým masem, boj proti prostituci a hazardu. Rozsáhlý byl výkon policie zdravotní od vydávání předpisů po kontrolu potravin, zacházení s ohněm nebo plynem, ochranu práce, až po kontrolu márníc a hřbitovů.

Rozvoj policie šel v Habsburské monarchii ruka v ruce s rozvojem tajné policie, v celé Evropě obecně definovanou jako „vyšší“, na rozdíl od policie veřejné, označované jako „nižší“. V podstatě celá policejní reforma hraběte Pergena byla jen pláštíkem pro zavedení celostátní tajné policie, která v podstatě plnila dva úkoly: funkci tajné kriminální policie a funkci tajné politické policie. V tomto směru Pergen jednoznačně předběhl mnohem známějšího francouzského ministra Fouchého, všeobecně považovaného za zakladatele tajné politické policie.

Pergen ale existenci „nižší“ policie nepodceňoval. Moc dobře si uvědomoval, jaké služby může „vyšší“ policii poskytnout a v čem je pro ni nenahraditelná. Zjednodušeně řečeno: „nižší“ policie měla být říčním proudem, který měl hnát politické ryby přímo do sítí tajné politické policie. Proto tak rázně vystupoval proti všem snahám tajnou a veřejnou policii od sebe odtrhnout. Právě v tomto směru se utkal s císařem Josefem II., kterého nakonec o nutnosti jednoty obou bezpečnostních složek a významu tajné policie přesvědčil. Ne náhodou po smrti Josefa II. jeho nástupce Leopold II. výkon tajné policie oddělil od policie veřejné. Stejně tak není náhodou, že František II., nástupce Leopolda II., vyděšený vývojem revoluce ve Francii, okamžitě po uchopení moci v roce 1792 obě policejní složky zase spojil a do

jejich čela postavil hraběte Pergena. Ten až pak plně ukázal, co v něm je. Stal se nejenom otcem novodobé rakouské tajné policie, ale přispěl k přeměně monarchie v policejní stát.

V jeho intenzích pokračoval policejní ředitel Josef Sedlnitzky, který rakouskou policii řídil od vídeňského kongresu až do revoluce v roce 1848. Plnou podporu našel u knížete Metternicha (1773-1859), kancléře v letech 1821-1848. Tajná policie se stala významným oddělením všech policejních ředitelství mocnářství a jim podřízených úřadů, které sledovaly zejména národnostní hnutí v Čechách, Itálii a v Uhersku. Zvláště silný policejní dozor pokračoval v čase bachovského absolutizmu (1851-1859), kdy byli v celém státě sledováni nejen aktivisté revoluce 1848-1849, ale také jejich odpůrci. Maďarské a italské revolucionáře tajná policie sledovala rovněž v emigraci. Po rakousko-uherském vyrovnání v roce 1867 význam tajné policie v rakouské části monarchie nejdříve poněkud upadl, přesto si stále uchovávala významné postavení. Koncem 19. století se tajná policie v obou částech mocnářství zaměřila proti rostoucímu dělnickému hnutí, zejména proti anarchizmu a socialismu, přičemž pokračovala v sledování národních hnutí. Kontrola všech se někdy měnila v přímou perzekuci. Od původní tajné policie se oddělovala tajná politická policie a její význam rostl. Při jednotlivých policejních úřadech se konstituovaly zvláštní oddělení tajné politické policie a jejich vzestupu odpovídal i jejich rozpočet. Vznikala síť politických agentů a konfidentů, kteří se již nezajímali o kriminální podsvětí, ale čistě o činnost státu nebezpečných osob a korporací. Přirozeně, že tato oddělení využívala také služeb tajné (neuniformované) kriminální i veřejné policie, což zůstalo typickým pro monarchii až do I. světové války. V podstatě tento systém v různých modifikacích převzaly nástupnické státy Rakousko-Uherska. Jak dosvědčují např. aféra K. Sabinu z roku 1872, nebo dr. Švihy z jara 1914, např. pražská tajná policie dovedla úspěšně pronikat mezi špičky české národní politické scény. Kde nepomohli agenti, nastoupila hrubá síla, jak tomu bylo v procese s Omladinou v letech 1893-1894.

S těmito událostmi je spojen vznik tajné Státní (politické) policie při prezidiu pražského policejního ředitelství, která byla ustanovena 1. července 1893. Jejím úkolem bylo nasazovat a vést agenty proti českému národnímu hnutí. Vedl ji Němec Viktor Chum. Do začátku I. světové války v jejím vedení, kromě V. Chuma, pracovali čtyři komisaři, kteří vedli řadu detektivů a konfidentů. Všichni se charakterem své činnosti i nadále odlišovali od agentů, kteří působili v oblasti boje proti kriminalitě.

Na přelomu století stál v čele pražské policie Gustav Janota-Forster, kterého kvůli těžké nemoci na krátký čas v roce 1902 zastoupil František Josef Maršan. Protože o tuto funkci neměl zájem, ve stejném roce byl do funkce pražského policejního ředitele jmenovaný

Karel Křikava, kterého však pro „ztrátu důvěry“ v roce 1916 ve funkci vystřídal JUDr. Gottfried Kunz.

V průběhu války byli politickou Státní policií velice intenzivně sledováni a persekvováni představitelé českého odboje, seskupeni kolem organizace Maffie, napojené na Československou národní radu v emigraci v čele s T. G. Masarykem. Politické oddělení pražského Policejního ředitelství bylo posíleno a vyvíjelo horečnou činnost. Mimořádně byla rozšířena síť tajných agentů. Vyvrcholením této činnosti bylo uvěznění některých předních českých vůdců, ze kterých je nutno uvést dva jména - Karel Kramář a Alois Rašín. Perzekuce ale nebyla namířena pouze proti odbojovým špičkám, ale stejně tak proti řadovým občanům, dělníkům a běžným lidem. Kontroly policejních hlídek se staly obrazem každodenního života. Zakročovaly již proti menším výtržnostem nebo sročením několika osob, kontrolovaly zákaz nelegálního dovozu potravin do města atd. Vedli ji sice Němci a Rakušané, kteří pražské policejní ředitelství ovládali, ale bohužel stranou nezůstali ani někteří čeští policejní úředníci. Policie se stala krajně nepopulární. Perzekuce se vyostřovala i koncem války, takže na jejím konci se debatovalo o zrušení celého policejního systému habsburské monarchie na našem území. Překotný průběh událostí 28. října 1918 ale vývoj nasměroval úplně jiným směrem.

Jaromír Slušný

LITERATURA:

BŐGI, G., SEYRL, H., *Die Wiener Polizei, 1547-1992*, 2. Doplněné a rozšířené vydání, Vídeň: Österreichische Staatsdruckerei, 1993, 410 s.; FRANCEK, J., *Zločin a trest v českých dějinách*, 1. vydání, Rybka: Praha 1999, 463 s.; FRANCEK, J., ŠIMEK, T.: *Hrdelní soudnictví českých dějinách*, 1. vydání, SOA: Pardubice, 1995, 188 s.; KÁRNÍK, Z., *Pražské policejní ředitelství, jeho Státní (politická) policie a její informátoři z řad občanstva v převratných dobách Velké války očima očistného Výboru pro prozkoumání policejního archivu v letech 1918-1920*, in *Acta Oeconomica Pragensia*, roč. 15, č. 7, 2007, ss. 247-256.; LEDVINKA, V., PEŠEK, J., *Praha* : Nakladatelství Lidové noviny, 2000, 819 s.; MACEK., P., *Dějiny pražské policie (vybrané kapitoly)*, Praha: Police history, 2004, 215 s.; MACEK., P., UHLÍŘ, L., *Dějiny obecních policií*, Praha: Police history, 2004, 215 s.; MACEK., P., UHLÍŘ, L., *Dějiny policie a četnictva I. Habsburská monarchie (1526-1918)*, Praha: Themis, 1994, 178 s.; MALÝ, K. a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, 4. přepracované vydání, Praha: Leges 2010, 640 s.; MALÝ, K., SIVÁK, F., *Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku do r. 1918*, 2. přepracované vydání, Jinočany: H & H, 1993, 533 s.; MARŠAN, R., *Dějiny policejní organizace rakouské*, Díl 1. *Zeměpanská organizace policejní v letech 1749-1700*, Praha: Bursík a Kohout 1911, 155 s.; MARŠAN, R., *Dějiny policejní organizace rakouské*, Díl 2. *Policejní soustava autonomní Vídně ve středověku se zřetelem na středověkou soustavu policejní městskou vůbec*, Praha: Bursík a Kohout 1909, 292 s.; MARŠAN, R., *Dějiny policejní organizace rakouské*, Praha: Bursík a Kohout 1904, 118 s.; MARŠAN, R., *Vznik moderní policejní organizace rakouské*, Praha:

Bursík a Kohout 1905, 41 s.; ROUBÍK, F., *Počátky policejního ředitelství v Praze*, Praha: MV ČSR, Praha 926, 277 s.; SLUŠNÝ, J., *Světové dějiny policie – středověk novověk*, Praha: Slávy dcera 2006, 767 s.; SCHELLE a kol., *Právní dějiny*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 2007, 1134 s.; VIETOR, M., *Dějiny státu a práva na území ČSSR*, Bratislava: UK, 1967, 445 s.; VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V., *České právní dějiny*, 2. upravené vydání, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 694 s.; VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., *České právní dějiny do roku 1945*, Ostrava: Key Publishing, 2007, 218 s.;